

ทิศทางการส่งออกของประเทศไทย: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ชลาลัย ตันติจิรสกุล *

วิทยาลัยโลจิสติกส์และซัพพลายเชน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Received: 1 May 2561

Revised: 5 November 2561

Accepted: 28 November 2561

บทคัดย่อ

ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจที่พึ่งพิงการส่งออกในระดับสูง แต่ในช่วงปี 2555-2557 มูลค่าการส่งออกของไทยหดตัวอย่างต่อเนื่องต่างจากในอดีตที่เคยขยายตัวได้ในระดับสูง ทั้งที่เศรษฐกิจโลกยังคงขยายตัวได้จากการศึกษาพบว่ามูลค่าการส่งออกที่หดตัวของไทยเป็นผลมาจากทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยเฉพาะตัวของไทย ทั้งนี้ปัจจัยภายนอกครั้งหนึ่งเป็นปัจจัยเชิงวัฏจักรตามอุปสงค์โลกที่ยังฟื้นตัวไม่เต็มที่จากวิกฤตการเงินปี 2551 และอีกครั้งหนึ่งเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างจากรูปแบบการค้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนปัจจัยเฉพาะตัวของไทยได้แก่ความสามารถในการแข่งขันที่ลดลงมีส่วนซ้ำเติม ทำให้ส่วนแบ่งทางการตลาดในตลาดโลกของไทยลดลง โดยปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจาก 3 ปัจจัยหลัก คือ 1) ด้านแรงงานโดยไทยมีปัญหาทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ และราคา 2) ด้านทุน จากการที่เงินลงทุนโดยตรงจากต่างชาติในภาคอุตสาหกรรมการผลิตมีแนวโน้มลดลงจากอดีต ในขณะที่เดียวกันผู้ประกอบการไทยมีแนวโน้มออกไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการขยายตัวด้านปริมาณการส่งออก และ 3) การผลิตโดยภาพรวมของประเทศที่มีส่วนทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลงจากอดีต สะท้อนระดับเทคโนโลยีของประเทศที่ไม่มีการพัฒนามากนักในระยะหลัง สอดคล้องกับระดับการวิจัยและพัฒนาของไทยที่ต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านชัดเจน อย่างไรก็ตาม แม้การส่งออกจะอ่อนแอลงแต่ปัจจุบันแรงขับเคลื่อนอื่นๆ อาทิ อุปสงค์ในประเทศ ภาคบริการ เช่น การท่องเที่ยวและการเป็น Trading Nation ยังไม่เข้มแข็งพอจะเป็นเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทดแทนภาคการส่งออกได้ ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องเร่งปฏิรูปภาคการส่งออกโดยการคัดเลือกอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพสำหรับการส่งออก ซึ่งได้แก่ อุตสาหกรรมปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์และอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม

คำสำคัญ : การส่งออก ทิศทาง

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: chararai.ta@ssru.ac.th

Thailand's Export Direction: Past Present and Future

Chalalai Tantijirasakun *

College of Innovation and Management, Suan Sunandha Rajabhat University

Received: 1 May 2561

Revised: 5 November 2561

Accepted: 28 November 2561

ABSTRACT

Thailand is a country with a high economic dependence on exports. However, during 2012-2014, Thailand's export value has continued to shrink from the past which has been growing at a high level. The world economy is still expanding. The study found that Thai export shrinkage was a result of both external factors and Thai unique factors. Half of the external factors are cyclical factors in global demand that have not fully recovered from the 2008 financial crisis, and the other half is a structural factor due to the changing global trade patterns. The unique factor of Thailand is its reduced competitiveness, The market share in the world market of Thailand decreased. The problem is caused by three main factors: 1) the labor problem in Thailand, quality and price. 2) Capital from foreign direct investment in manufacturing sector is likely to decline from the past. At the same time, Thai entrepreneurs tend to invest more abroad. This is a constraint in the expansion of export volume. And 3) the overall picture of the country contributing to the decline in economic growth from the past. Reflect the technological level of a country that has not developed much in the latter. In line with the level of research and development in Thailand is clearly lower than neighboring countries. However, despite the weakening of exports, other driving forces, such as domestic demand for services, such as tourism and trading nations, are still not strong enough to be the main engine for driving the economy into the export sector. Thailand needs to accelerate the reform of the export sector by selecting potential industries for export, including the petrochemical and chemical industries and the food and beverage industry.

Keywords : Export, Direction

* Corresponding author; Email: chararai.ta@ssru.ac.th

บทนำ

ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างรวดเร็วด้วยการใช้การส่งออก ซึ่งถือเป็นรายได้หลักของประเทศและยังช่วยพัฒนาภาคการผลิตของประเทศและสามารถดึงดูดเงินทุนจากต่างประเทศเพื่อใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตเพื่อการส่งออก โดยในปี 2555 อัตราการขยายตัวของภาคส่งออกมีภาวะชะลอตัวอย่างมากส่งผลให้ประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ลดลง ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศไทยอาศัยการพึ่งพิงรายได้จากการส่งออกเป็นส่วนใหญ่ โดยเกิดผลกระทบทั้งทางตรงคือรายได้จากการส่งออกลดลงและผลกระทบทางอ้อมคือการลงทุนจากต่างประเทศที่ลดลงแล้วเมื่อเทียบกับคู่แข่งพบว่าส่วนแบ่งทางการตลาดของไทยในตลาดโลกลดลง

วัตถุประสงค์

1. เพื่ออธิบายวิวัฒนาการภาคส่งออกไทยตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต
2. เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาภาคการส่งออกของประเทศไทย

วิวัฒนาการภาคส่งออกไทย

ในปี พ.ศ. 2503 เป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยมีนโยบายสนับสนุนด้านการค้าระหว่างประเทศ โดยเริ่มต้นจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า และมีการตั้งกำแพงภาษีเพื่อคุ้มครองผู้ผลิตจากการแข่งขันของ สินค้าที่นำเข้าจากต่างประเทศ และเริ่มมีการปรับลดกำแพงภาษีลงโดยเฉพาะวัตถุดิบและสินค้าขั้นกลางเพื่อจูงใจให้ บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนตั้งฐานการผลิตในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2528 ความสำเร็จของนโยบายการสนับสนุนภาคส่งออกเริ่มเห็นผลชัดเจน เมื่อสกุลเงินเยนของญี่ปุ่นแข็งค่าขึ้น ทำให้สินค้าส่งออกของญี่ปุ่นไม่สามารถแข่งขันได้ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงใช้ประโยชน์จากอัตราแลกเปลี่ยนด้วยการสนับสนุนให้ผู้ประกอบการออกไปลงทุนในต่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยได้รับเงินลงทุนจากญี่ปุ่นเป็นมูลค่ามหาศาล เนื่องจากความได้เปรียบด้านภูมิศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียน และความพร้อมด้านสาธารณูปโภค ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ แรงงานที่เอื้อต่อการผลิต รวมถึงสิทธิประโยชน์ทางภาษีที่ได้รับจากนโยบายส่งเสริมการลงทุนและค่าเงินที่มีเสถียรภาพของไทยจากการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนในระบบตะกร้าเงิน สินค้าส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ใช้แรงงานเป็นหลักในการผลิต เช่น สิ่งทอ เสื้อผ้า เครื่องประดับ และรองเท้า ส่งผลให้มูลค่าการส่งออกของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2534-2538 ขยายตัวสูงเฉลี่ยถึงร้อยละ 19.6 ต่อปี อย่างไรก็ตามมูลค่าการส่งออกที่เคยขยายตัวสูงกลับลดลงเหลือร้อยละ 1.9 ในปี พ.ศ. 2539 เนื่องจากไทยเสียเปรียบด้านการแข่งขันสินค้าส่งออกที่ใช้แรงงานเข้มข้นให้กับจีน และการแข็งค่าของเงินบาทอย่างมากจนก่อให้เกิดปัญหาฟองสบู่ในเศรษฐกิจไทย และในที่สุดประเทศไทยจำเป็นต้องแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการประกาศลอยตัวอัตราแลกเปลี่ยนในปี พ.ศ. 2540 หลังจากการเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยนแล้วค่าเงินบาทของไทยอ่อนตัวลงไปมาก แต่การส่งออกของไทยกลับมีปัญหาในเรื่องของการพึ่งพาสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้นจากการเปิดประเทศของจีน และเข้าร่วมองค์การการค้าโลก (WTO) ในปี 2544 ทำให้สินค้าส่งออกของไทยไม่สามารถแข่งขันกับประเทศจีนซึ่งมีความได้เปรียบเรื่องค่าจ้างแรงงาน ในขณะที่สินค้าส่งออกที่มีเทคโนโลยีขั้นสูงไทยยังไม่สามารถที่จะแข่งขันได้ ประเทศไทยจึงเปลี่ยนแปลงนโยบายการส่งเสริมการส่งออกอีกครั้งเพื่อหวังดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในกลุ่มสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีสูง เช่น อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้าและยานยนต์ ผ่านการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีต่างๆ ส่งผลให้มี

การลงทุนจากต่างประเทศในอุตสาหกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จนทำให้อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุตสาหกรรมยานยนต์กลายเป็นสินค้าส่งออกหลักของไทย โดยมีสัดส่วนรวมกันถึงประมาณร้อยละ 40 ในปี พ.ศ. 2543-2557

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันภาคการส่งออกของไทยเริ่มกลับมามีปัญหาอีกครั้ง โดยมูลค่าการส่งออกของไทยมีอัตราการขยายตัวลดลง หลังปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านพบว่าอัตราการหดตัวสูงกว่าประเทศอื่นๆ นำมาซึ่งคำถามว่าเกิดอะไรกับภาคการส่งออกของไทยที่เคยเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญให้กับเศรษฐกิจไทยในทศวรรษที่ผ่านมา

สาเหตุที่มูลค่าการส่งออกของไทยขยายตัวต่ำกว่าในอดีต

จากผลการศึกษาของ Leamer and Stern (1970) ที่มุ่งวิเคราะห์ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการส่งออกของไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเป็นผลมาจากปัจจัยใด โดยแบบจำลองดังกล่าวได้จำแนกการขยายตัวของมูลค่าการส่งออกสินค้าออกเป็น 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) มาจากการขยายตัวของการค้าโลก 2) มาจากการที่โครงสร้างสินค้าส่งออกของไทยกระจุกตัวอยู่ในสินค้าที่เป็นที่ต้องการของโลก 3) มาจากโครงสร้างตลาดส่งออกของไทยกระจุกตัวอยู่ในตลาดที่มูลค่าการนำเข้าขยายตัวสูง 3 ปัจจัย ข้างต้น โดยผลการศึกษาพบว่าการชะลอตัวของการส่งออกสินค้าไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 สามารถอธิบายได้โดย 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่ การชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก (Cyclical Problem) ในช่วงปี พ.ศ. 2551 พบว่าอุปสงค์ของโลกยังกลับมาฟื้นตัวได้ไม่เต็มที่ ทำให้ปริมาณการค้าโลกชะลอตัวลงเมื่อเทียบกับในอดีต เนื่องจากเศรษฐกิจโลกยังคงได้รับผลกระทบในหลายช่องทาง เช่น การปล่อยสินเชื่อที่เข้มงวดขึ้นของสถาบันการเงิน รวมถึงการที่ประเทศในกลุ่มยุโรปหลายประเทศยังอยู่ระหว่างการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งจากการศึกษาของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF, 2010) พบว่า วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในอดีตไม่เพียงส่งผลกระทบรุนแรงต่อระดับการค้าโลกในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อไปในระยะกลางอีกด้วย สำหรับกลุ่มประเทศที่ได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดเนื่องจากเกี่ยวข้องกับโดยตรง ได้แก่ กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ สหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศยุโรปซึ่งเป็นกำลังซื้อหลักของโลก (มีสัดส่วนการนำเข้ามากกว่าร้อยละ 50 ของโลก) แม้วิกฤตการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาเกือบหนึ่งทศวรรษแล้ว แต่ปัจจุบันหลายประเทศในกลุ่มยุโรปยังคงเผชิญกับปัญหาทั้งอัตราการว่างงานและปัญหาหนี้สาธารณะที่อยู่ในระดับสูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในตลาดการเงินโลกมาเป็นระยะ ส่วนกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาแม้จะได้รับผลกระทบโดยตรงค่อนข้างน้อย แต่ได้รับผลกระทบทางอ้อมผ่านมูลค่าการส่งออกสินค้าไปยังกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วที่ชะลอตัวลงเมื่อเทียบกับอดีต

โครงสร้างการค้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ รายได้ที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันก่อให้เกิดกิจกรรมการค้าขายสินค้านานาชาติระหว่างประเทศน้อยกว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นในมูลค่าที่เท่ากันในอดีต โดยสาเหตุหลักเกิดจากกิจกรรมภายในห่วงโซ่การผลิตโลก (Global Value Chain) ที่สั้นลง ซึ่งในอดีตห่วงโซ่การผลิตของโลกโดยเฉพาะ ในภูมิภาคเอเชียได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในกระบวนการผลิตและขนส่งซึ่งผลักดันให้เกิดการขยายฐานการผลิตในต่างประเทศของบริษัทข้ามชาติโดยเฉพาะบริษัทของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อได้เปรียบจากปัจจัยการผลิตในประเทศผู้บริกรลงทุน เช่น ปริมาณแรงงานที่มีจำนวนมากและค่าจ้างแรงงานที่มีราคาถูก ฯลฯ ซึ่งรูปแบบการขยายฐานการผลิตดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการนำเข้าและส่งออกวัตถุดิบและสินค้าขั้นกลางไปมาระหว่างประเทศในห่วงโซ่การผลิต ก่อนจะส่งผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายกลับไปยังประเทศที่สาม ทำให้มูลค่า

การส่งออกโดยรวมของโลกขยายตัวอย่างรวดเร็ว สำหรับประเทศในเอเชียที่จีนทำหน้าที่เหมือนโรงงานผลิตของโลก และเป็นโซ่ข้อสุดท้ายของห่วงโซ่การผลิตโดยจีนนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าขั้นกลางจากหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศในกลุ่มอาเซียน จากนั้นจึงนำไปประกอบและส่งออกต่อไปยังประเทศผู้ลงทุนหรือประเทศที่สาม ส่งผลให้มูลค่าการส่งออกของจีนมีความสัมพันธ์กับมูลค่าการส่งออกของกลุ่มประเทศในเอเชียสูง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการค้าระหว่างประเทศที่เกิดจากกระบวนการผลิตในห่วงโซ่อุปทานกลับมีแนวโน้มชะลอตัวลง โดยสาเหตุสำคัญมาจากการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วมีแนวโน้มลดลง

ประเทศจีนทำการการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจโดยการลดการพึ่งพาการส่งออก และให้ความสำคัญกับการบริโภคในประเทศเพิ่มขึ้น โดยในช่วงปี พ.ศ. 2543-2553 โดยอาศัยความได้เปรียบทางด้านขนาดของตลาดในประเทศ ปริมาณแรงงานที่มีเป็นจำนวนมากและค่าแรงที่ถูกทำให้สามารถดึงดูดเงินลงทุนโดยตรงจากบริษัทข้ามชาติจำนวนมากให้เข้าไปตั้งฐานการผลิต โดยใช้จีนเป็นศูนย์กลางการผลิตในภูมิภาค ซึ่งนโยบาย การส่งเสริมการลงทุนของจีนมีเงื่อนไขการถ่ายทอด เทคโนโลยีการผลิต ในขณะเดียวกันจีนเองได้มีการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถดูดซับการถ่ายทอด เทคโนโลยีการผลิตขั้นสูงได้ และจากการที่จีนทำหน้าที่เป็นโซ่ข้อสุดท้ายของห่วงโซ่การผลิตนี้เองทำให้ปริมาณ การส่งออกของกลุ่มประเทศในเอเชียกับจีนมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง และทำให้จีนกลายเป็นตลาดส่งออกอันดับหนึ่งสำหรับประเทศในภูมิภาคอาเซียนรวมทั้งไทย โดยสินค้าส่งออกหลักไปจีนได้แก่ ชิ้นส่วน อิเล็กทรอนิกส์ และสินค้าโภคภัณฑ์ เช่น ยางพารา ถ่านหิน ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม และปิโตรเคมี ในช่วงหลังวิกฤตการเงินโลก จีนได้วางนโยบายและแนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยลดการพึ่งพาภาคการส่งออก และหันมาสนใจกับการบริโภคภายในประเทศมากขึ้น ลดการพึ่งพาการนำเข้าโดยการใช้ผลผลิตในประเทศมาทดแทน ทำให้ห่วงโซ่อุปทานของโลกสั้นลง ดังนั้น กลุ่มประเทศที่อยู่ในห่วงโซ่การผลิตเดียวกับจีนจึงได้รับ ผลกระทบผ่านปริมาณการส่งออกไปจีนที่มีแนวโน้มชะลอตัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัจจัยภายในประเทศ นอกจากภาคการส่งออกของไทยจะได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกประเทศซึ่งประเทศต่างๆ ที่พึ่งพาการส่งออกต้องเผชิญร่วมกัน ประเทศไทยยังมีปัจจัยภายในซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะตัวที่ฉุดรั้งให้ภาคการส่งออกของไทยในระยะหลังมีแนวโน้มด้อยกว่ากลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในเอเชีย นับตั้งแต่ในช่วงหลังปี 2554 เป็นต้นมาสินค้าส่งออกของไทยจำนวนมากกลับมีอัตราการขยายตัวลดลงและอยู่ในอัตราที่น้อยกว่าประเทศเพื่อนบ้านในเกือบทุกสินค้า ทั้งที่เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่เน้นใช้แรงงานเข้มข้นไปจนถึงอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีหรือทักษะขั้นสูงหรือกล่าวได้ว่าปัจจัยเฉพาะตัวภายในประเทศของไทยได้ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมส่งออกไทยในวงกว้าง ซึ่งเป็นปัจจัยเฉพาะตัวของไทยที่บั่นทอนความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้แก่

1. ปัจจัยด้านแรงงาน ปัจจุบันปัจจัยการผลิตด้านแรงงานของไทยมีปัญหาทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ และราคา สำหรับด้านปริมาณพบว่าเป็นผลจากโครงสร้างประชากรไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ เนื่องจากประชากรในวัยทำงานมีแนวโน้มขยายตัวลดลง สำหรับด้านคุณภาพของแรงงาน สามารถสะท้อนได้จากคุณภาพการศึกษาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับทักษะของแรงงานโดยตรง ซึ่งพบว่าไทยมีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ โดยคิดเป็นร้อยละ 5.8 ต่อ GDP แต่จำนวนแรงงานที่จบการศึกษกลับมีปริมาณน้อยกว่าประเทศอื่นๆ อย่างชัดเจน ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาคุณภาพแรงงานในตลาดที่อาจมีผลกับการผลิตทั้งในแง่ปริมาณแรงงาน ทักษะมีไม่เพียงพอต่อความต้องการและในแง่

คุณภาพแรงงานที่มีทักษะไม่สูงมากพอที่จะรองรับการผลิต สินค้าที่ใช้เทคโนโลยีสูงได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทั้งปริมาณและคุณภาพสินค้าส่งออกของไทยด้วย

2. ปัจจัยด้านทุน ในช่วงก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปี 2540 ระดับการลงทุนในเครื่องจักรและอุปกรณ์ของไทย อยู่ที่ประมาณร้อยละ 15 ของ GDP หลังจากนั้นสัดส่วนดังกล่าวได้ปรับลดลงตามการชะลอตัวของเศรษฐกิจในประเทศ และปรับเพิ่มขึ้นอีกครั้งตามลำดับจนถึงปี 2550 หลังไทยปรับเปลี่ยนนโยบายส่งเสริมการลงทุนโดย เน้นสินค้าส่งออกที่ใช้เทคโนโลยีสูงมากขึ้น อาทิ อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า และยานยนต์ ส่งผลให้เกิด การขยายกำลังการผลิตในประเทศของกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากวิกฤตการณ์การเงินโลกปี 2551 พบว่าสัดส่วนดังกล่าวมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจุบันอยู่ที่เพียงระดับร้อยละ 10 ของ GDP เท่านั้น สอดคล้องกับระดับปริมาณการลงทุนจากต่างประเทศที่ชะลอในระยะเวลาหลังโดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรม การผลิต เนื่องจากไทยมีข้อจำกัดด้านแรงงานตามที่ ได้กล่าวมาข้างต้น รวมถึงปัญหาด้านเสถียรภาพการเมืองของไทย ที่ดำเนินมาต่อเนื่องและยาวนาน ประกอบกับเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ในช่วงปลายปี 2554 ทำให้นโยบายการลงทุนของนักลงทุนต่างชาติเปลี่ยนไปโดยมีการกระจายความเสี่ยงไปลงทุนในประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนมากขึ้น

3. ปัจจัยด้านผลิตภาพโดยรวม นอกเหนือจากปัญหาด้านปัจจัยแรงงาน และปัจจัยทุนแล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อภาคการ ส่งออกและทำให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวลดลง ได้แก่ ปัจจัยด้านผลิตภาพโดยรวม ซึ่งพบว่า นับตั้งแต่ช่วงหลังวิกฤตการณ์การเงินโลกปี 2551 เป็นต้นมา ปัจจัยด้านผลิตภาพโดยรวมมีส่วนทำให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศลดลง ผลการศึกษาหลายชิ้นพบว่าระดับผลิตภาพโดยรวมมีความสัมพันธ์กับระดับการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) โดยตรง อีกทั้งประเทศที่มีการวิจัยและพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นจะทำให้การส่งออกของประเทศเติบโตได้มากขึ้นด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาระดับ R&D ของประเทศไทยพบว่า มีน้อยกว่าประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคค่อนข้างมาก ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประเทศไทยได้ละเลยการพัฒนาด้านเทคโนโลยี และ R & D มาเป็นเวลานาน ในขณะที่ประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคล้วนให้ความสำคัญและเดินหน้าพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการวิจัยอย่างต่อเนื่องโดยมีภาครัฐ การละเลยดังกล่าวทำให้ประเทศไทยมีเทคโนโลยีการผลิตของประเทศ และคุณภาพสินค้าส่งออกของไทยที่ไม่ดี โดยจะเห็นว่าคุณภาพสินค้าส่งออกของไทยพัฒนาค่อนข้างช้าเมื่อเทียบกับประเทศในภูมิภาคเดียวกัน เมื่อพิจารณาในส่วนของประเทศจีนและเวียดนาม พบว่าไทยยังคงพึ่งพาสินค้าส่งออกที่ไม่ซับซ้อน ซึ่งสินค้าดังกล่าวมักเผชิญการแข่งขันด้านราคาสูง และปริมาณการส่งออกมักอ่อนไหวกับต้นทุนค่าแรง อัตราภาษีและอัตราแลกเปลี่ยน อาทิ สินค้าเกษตร เสื้อผ้า สำเร็จรูป และอาหารแปรรูป ในขณะที่จีนและเวียดนามมีการพัฒนาสินค้าส่งออกที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

จากปัญหาด้านปัจจัยแรงงาน ปัจจัยทุนและปัจจัยด้านผลิตภาพโดยการผลิตรวมดังกล่าวต่างมีส่วนทำให้ความสามารถในการแข่งขันของสินค้าส่งออกไทยลดลงเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งความสามารถ ในการแข่งขันของประเทศที่ลดลง ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากส่วนแบ่งทางการตลาดของไทยในตลาดโลกที่ลดลง รวมถึงอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยที่มีแนวโน้มลดลงอีกด้วย โดยสรุป ปัญหาการชะลอตัวของภาคการส่งออกของไทยในระยะหลังนั้นเป็นผลมาจากทั้งปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ สำหรับปัจจัยภายนอก ได้แก่ การชะลอตัวของเศรษฐกิจประเทศคู่ค้าซึ่งเป็นปัจจัยเชิงวัฏจักร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการค้าโลกซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างระยะยาว ในขณะที่ปัจจัยภายใน ประเทศได้แก่การสูญเสียความสามารถในการแข่งขันนั้นเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างเช่นกัน ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้เกิดขึ้นและสั่งสมมาระยะหนึ่งแล้วแต่เริ่มส่งผลปรากฏชัดเจนขึ้น ในปัจจุบัน

เมื่อผนวกปัจจัยทั้งภายนอกและภายในประเทศแล้ว คาดว่าจะส่งผลให้มูลค่าการส่งออกของไทยในระยะต่อไปอาจเป็นไปได้ยากที่จะสามารถกลับไปขยายตัวในอัตราสูงเช่นในอดีต อย่างไรก็ตาม สำหรับปัจจัยภายในประเทศนั้นเป็นสิ่งที่ไทยสามารถดำเนินการแก้ไขได้แม้ต้องอาศัยเวลา ซึ่งการแก้ไขปัญหเหล่านี้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือภายใต้แผนการปฏิรูปที่ชัดเจนและสอดคล้องกันในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาควิชาการที่มีหน้าที่ศึกษาวิจัยและวางแนวทางให้ชัดเจน การสนับสนุนของภาครัฐในการพัฒนาแรงงาน การกระตุ้นให้เกิดการลงทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตและคุณภาพสินค้า พร้อมทั้งภาคเอกชนที่มีความตื่นตัวในการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและคุณภาพสินค้าของตน เพื่อก้าวข้ามการแข่งขันด้านราคาในระยะยาว

ทางเลือกอื่นในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยในระยะต่อไป

ภายใต้สถานการณ์ที่ภาคการส่งออกซึ่งมีส่วนกว่าครึ่งหนึ่งของระบบเศรษฐกิจไทยอ่อนแรงลงจนไม่สามารถเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยได้เช่นในอดีต อันเป็นผลมาจากทั้งปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัจจัยเชิงวัฏจักรและปัจจัยเชิงโครงสร้างนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าไทยสามารถใช้แรงขับเคลื่อนอื่น เพื่อทดแทนภาคการส่งออกได้หรือไม่ เช่น การเติบโตโดยใช้การบริโภคภายในประเทศ การใช้ภาคบริการ อาทิ การท่องเที่ยว หรือการเป็นประเทศที่ดำเนินนโยบายเพื่อการค้า และไทยมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาแรงขับเคลื่อนเหล่านั้นได้หรือไม่ โดยมีแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวทั้งหมด 3 แนวทางดังนี้คือ

แนวทางที่ 1 การใช้อุปสงค์ในประเทศ แนวคิดเรื่องการใช้อุปสงค์ในประเทศเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจมีหีบยกขึ้นมาโดยเฉพาะหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา ซึ่งทำให้อุปสงค์จากต่างประเทศหดตัวและทำให้ภาคการส่งออกของประเทศต่างๆ ถูกกระทบตามไปด้วย ทำให้ปัจจุบันมีบางประเทศเริ่มพิจารณาทางเลือกในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยหันกลับมาพึ่งพาอุปสงค์ในประเทศทดแทนอุปสงค์ต่างประเทศ เช่น จีน เป็นต้น เศรษฐกิจที่พึ่งพาอุปสงค์ในประเทศ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่ตลาดภายในประเทศสามารถขยายตัวสูงมากพอจนกลายเป็นแรงขับเคลื่อนหลักให้ระบบเศรษฐกิจเกิดการลงทุนและยกระดับประสิทธิภาพการผลิตได้ในขณะที่เศรษฐกิจที่พึ่งพาอุปสงค์นอกประเทศ หมายถึง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการพึ่งพาอุปสงค์จากต่างประเทศ เพื่อหวังลดข้อจำกัดจากขนาดตลาดภายในประเทศ ซึ่งอุปสงค์จากต่างประเทศที่มีขนาดใหญ่จะช่วยให้ 1) อุปสงค์ต่อสินค้าที่ผลิตเพิ่มขึ้น 2) ผลผลิตการผลิตเพิ่มขึ้นจากการจัดสรรทรัพยากรไปสู่ภาคการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูงกว่า ภายใต้แนวคิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 3) เกิดการประหยัดต่อขนาดจากการผลิตปริมาณมากขึ้น 4) ยกระดับเทคโนโลยีการผลิตจากการแข่งขันในตลาดโลก แนวคิดที่ใช้ในการสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจที่พึ่งพาอุปสงค์ในประเทศ ส่วนใหญ่มักอ้างอิงถึงงานศึกษาของ Palley (2011) และ Felipe and Lim (2005) ที่ระบุว่าในช่วงที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจโลกมีการพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศมากจนเกินไปและทุกประเทศควรลดการพึ่งพาการค้าส่งออก เนื่องจากการค้าระหว่างประเทศที่ขยายตัวสูงในทศวรรษที่ผ่านมาเกิดจากการบริโภคของประเทศขนาดใหญ่เพียงไม่กี่ประเทศ ซึ่งกลายเป็นความเสี่ยงของประเทศกำลังพัฒนาที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกประเทศมากจนเกินไป ซึ่งปัญหาดังกล่าวเริ่มชัดเจนขึ้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการค้าโลกที่ประเทศขนาดใหญ่ที่เคยเป็นผู้บริโภคสินค้านำเข้านั้นเริ่มหันมาบริโภคสินค้าในประเทศแทน ส่งผลให้ประเทศกำลังพัฒนาได้รับอานิสงส์จากการขยายตัวของเศรษฐกิจประเทศพัฒนาแล้วลดลง นอกจากนี้พบว่าประเทศที่สามารถยกระดับรายได้ต่อหัวจากระดับปานกลางเป็นระดับสูงได้ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา

ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่มีอัตราการขยายตัวของการส่งออก สูงกว่าการขยายตัวของ GDP ซึ่งให้เห็นว่าประเทศส่วนใหญ่ต่างใช้ภาคการส่งออกเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับรายได้ของประเทศ อีกทั้งการศึกษาในอดีต พบว่าแม้ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาอุปสงค์ในประเทศและ ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาการส่งออก จะเป็นเครื่องยนต์ที่ต่างกันแต่ไม่ใช่การ trade-off ระหว่างกัน ดังนั้น ประเทศจึงไม่ควรหยุดการสนับสนุนภาคการส่งออกแล้วหันไปพึ่งพาอุปสงค์ในประเทศเพียงอย่างเดียว แต่ควรต้องสนับสนุนทั้งสองอย่าง ควบคู่กันไป งานศึกษาของ Palley (2011) ได้สรุปลักษณะของประเทศที่ เหมาะสมต่อการใช้ใช้อุปสงค์ในประเทศเป็นตัวขับเคลื่อนไว้ดังนี้

1. ขนาดตลาดในประเทศต้องใหญ่เพียงพอที่จะรองรับการผลิตในปริมาณมากเพื่อก่อให้เกิดการ ประหยัดต่อขนาด เกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำและเกิดแรงจูงใจที่จะคิดค้นและวิจัยปรับปรุงการผลิตให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น รวมถึงสินค้าที่ผลิตได้มีความหลากหลายพอเพื่อรองรับความต้องการที่ขยายตัวได้ ซึ่งขนาดของประเทศไทยวัดจากจำนวนประชากรและรายได้ต่อหัว ยังไม่ใหญ่พอที่จะทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาด

2. ค่าจ้างและผลตอบแทนให้กับปัจจัยแรงงานต้องขยายตัวสอดคล้องกับผลิตภาพการผลิตที่สูงขึ้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มอำนาจซื้อของประชาชน เพื่อสนับสนุนการบริโภคที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนหลักของเศรษฐกิจ สำหรับประเทศไทยนั้นสัดส่วนผลกำไรธุรกิจต่อรายได้ประชาชาติเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่สัดส่วนค่าตอบแทนแรงงานต่อรายได้ประชาชาติกลับลดลง ซึ่งทำให้รายได้ของภาคครัวเรือนไม่แข็งแกร่ง พอที่จะเป็นแรงสนับสนุนภาคการบริโภคให้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนหลัก

3. สวัสดิการและระบบประกันการว่างงานต้องดีมากพอ ในปัจจุบันระบบสวัสดิการของไทยถือว่ายังห่างไกลจากประเทศพัฒนาแล้วอยู่มาก กล่าวได้ว่าปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีความพร้อมในการใช้อุปสงค์ในประเทศเป็นแรงขับเคลื่อนหลักแทนภาคส่งออก เนื่องจากขนาดตลาดที่ไม่ใหญ่พอและรายได้ต่อหัวของประชากรที่ยังอยู่ในระดับน้อย จึงไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาดในการผลิต โดยจากรายงานการค้าและการพัฒนาฉบับปี 2557 ของ UNCTAD (2014) เสนอว่าอุปสงค์ในประเทศต้องมีบทบาทมากขึ้นเพื่อให้เศรษฐกิจเติบโตได้อย่าง ยั่งยืน โดยเฉพาะการลงทุน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีความเหมาะสมกับความต้องการในประเทศ ดังนั้นหากประเทศไทยจะหันมาให้ความสำคัญกับอุปสงค์ในประเทศมากขึ้นควรเป็นอุปสงค์ในด้านของการลงทุนเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว

แนวทางที่ 2 การส่งออกบริการ ปัจจุบันการส่งออกบริการถือเป็นอีกเครื่องยนต์หนึ่งที่มีศักยภาพสำหรับเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยวที่ขยายตัวสูงอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมาได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องยนต์สำรองที่ช่วยประคับประคองเศรษฐกิจไทยไว้ในระยะหลัง ต่างจากภาคการส่งออกและการบริโภคในประเทศที่มีสัดส่วนสูงที่สุดใน GDP แต่แทบไม่ขยายตัวเลยในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ภาคการท่องเที่ยวที่ขยายตัวดีส่งผลให้สัดส่วนการส่งออกบริการต่อ GDP เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนช่วยให้การจ้างงานในระบบเพิ่มขึ้น ซึ่งสัดส่วนการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในภาคบริการนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศพัฒนาแล้วที่การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศพึ่งพาภาค บริการเป็นหลัก จึงเกิดแนวคิดที่ว่าไทยควรจะก้าวข้ามจากภาคการผลิตไปสู่ภาคบริการหรือไม่ จากการพิจารณาในรายละเอียดของภาคบริการ พบว่าในปัจจุบันภาคบริการของไทยยังไม่มี ความแข็งแกร่งดังเช่นประเทศพัฒนาแล้ว เนื่องจาก ผลิตภาพแรงงานของภาคบริการของไทยยังอยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือแม้การจ้างงานในภาคบริการของไทยจะปรับเพิ่มขึ้น แต่มูลค่าเพิ่มของภาคบริการกลับทรงตัว ต่างจากประเทศพัฒนาแล้วที่การจ้างงานในภาคบริการเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับมูลค่าเพิ่มของภาคดังกล่าวซึ่งความแตกต่างนี้เป็นเพราะภาคบริการของประเทศพัฒนาแล้ว รวมถึง

ประเทศกำลังพัฒนา เช่น อินเดีย และฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่เป็นบริการประเภท Modern-services เช่น บริการทางการเงิน ประกันภัย ธุรกิจที่ปรึกษา Software และลิขสิทธิ์ต่างๆ ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประเทศได้สูง ต่างจากประเทศไทยที่การส่งออกบริการหลักคือภาคการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็น Traditional-services ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประเทศได้น้อยกว่าโดยเปรียบเทียบ

แนวทางที่ 3 Trading Nation ที่ผ่านมามีประเทศไทยใช้นโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อช่วยดึงดูดเม็ดเงินลงทุนจากต่างประเทศมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้ไทยกลายเป็นฐานการผลิตและเป็นหนึ่งในห่วงโซ่อุปทานของสินค้าส่งออกสำคัญหลายชนิด เช่น อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า และยานยนต์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการส่งออกสินค้าหลายประเภทมักนำมาสู่การนำเข้าวัตถุดิบและสินค้าชิ้นกลางเป็นจำนวนมากเช่นกัน จึงเกิดแนวคิดที่ว่าไทยได้รับประโยชน์จากการส่งออกสินค้านี้ดั่งกล่าวมาน้อยเพียงใดหากพิจารณาในแง่ของมูลค่าเพิ่มแทนการพิจารณาจากมูลค่าการส่งออก หากวิเคราะห์ห่วงโซ่มูลค่า จะพบว่ากิจกรรมในห่วงโซ่การผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูงคือกิจกรรมก่อนการผลิต เช่น การวิจัยและพัฒนา การออกแบบ การจัดหา วัตถุดิบ และกิจกรรมหลังการผลิต เช่น การค้า การตลาด การบริการหลังการขาย และการสร้างแบรนด์ เป็นต้น ในขณะที่กิจกรรมการผลิตกลับมีมูลค่าเพิ่มต่ำ ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ ส่วนกิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงส่วนใหญ่นำมาดำเนินการโดยบริษัทต่างชาติที่อยู่ต่างประเทศ ดังนั้นจึงเป็นที่มาของความพยายามส่งเสริมให้ไทยเปลี่ยนจากการเป็นผู้ผลิตไปเป็น Trading Nation กล่าวคือทำหน้าที่เพียงเป็นผู้จัดหาผ่านการซื้อมาขายไป ซึ่งได้ Margin สูงกว่า อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการเป็น Trading Nation เช่น ประเทศสิงคโปร์ และฮ่องกงนั้น จำเป็นที่ประเทศจะต้องมีความแข็งแกร่งของภาคการขนส่งที่มากพอ ซึ่งไทยยังจำเป็นต้องพัฒนาภาคการขนส่งอีกมาก นอกจากนี้หากพิจารณาในภาพรวมของภาคส่งออกบริการของประเทศต่างๆ พบว่าสัดส่วนของ Export of Transport ต่อการส่งออกบริการรวมมีแนวโน้มปรับลดลงในทุกประเทศ ซึ่งเป็นผลจากโครงสร้างการค้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง หรือกล่าวได้ว่าการเป็น Trading Nation ก็ได้รับผลกระทบจากปริมาณการค้าโลกที่ลดลงไม่แตกต่างจากภาคการส่งออกสินค้า อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเป็น Trading Nation เป็นโอกาสและทางเลือกหนึ่งที่น่าจะได้รับการพิจารณา โดยเฉพาะการที่ประเทศไทยมีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ในการเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอาเซียน และกลุ่มประเทศ CLMV เพียงแต่การจะประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยการลงทุนและพัฒนาภาคการขนส่งให้เพียงพอ

เมื่อพิจารณาแนวทางเลือกจาก 3 แนวทางข้างต้น คือ อุปสงค์ในประเทศ ภาคบริการ และ Trading Nation พบว่าในปัจจุบันไทยยังไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะใช้เป็นเครื่องยนต์ทดแทนภาคการส่งออกซึ่งมีขนาดใหญ่เกินกว่าครึ่งหนึ่งของระบบเศรษฐกิจได้ ดังนั้น ภาคการส่งออกของไทยจึงยังคงมีความจำเป็นในการใช้เป็นเครื่องยนต์ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยต่อไป เพียงแต่การส่งออกในระยะต่อไปต้องเผชิญความท้าทายจากขนาดของตลาดที่เล็กลงเนื่องจากโครงสร้างการค้าโลกเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งประเทศไทยยังมีความสามารถในการแข่งขันลดลงอีกด้วย ดังนั้น เพื่อรักษาการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนักถึงปัญหาและร่วมกันปฏิรูปภาคการส่งออกอย่างเร่งด่วนท่ามกลางบริบทการค้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ควรเลือกพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีความพร้อมอันดับแรก รวมถึงการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการปฏิรูปเชิงสถาบันเพื่อเอื้อต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต

แนวทางการพัฒนาภาคการส่งออก

การส่งออกของไทยในระยะข้างหน้าต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ ซึ่งเป็นนัยว่ามูลค่าการส่งออกของไทยอาจมีแนวโน้มขยายตัวในอัตราต่ำต่อไปอีกระยะหนึ่ง ดังนั้นไทยจึงจำเป็นต้องหันมาให้ความสำคัญกับการปฏิรูปภาคการส่งออกอย่างจริงจังเพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการแข่งขัน ผ่านการปรับปรุงโครงสร้างการผลิตเพื่อให้ภาคการส่งออกสามารถกลับมา ขยายตัวได้อย่างเข้มแข็งและเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของประเทศได้อีกครั้ง ซึ่งนอกจากไทยต้องมีนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างในภาพรวมซึ่งเป็นปัญหาร่วมสำหรับทุกภาคส่วนแล้ว (เช่น ปัญหา ประสิทธิภาพแรงงาน การบิดเบือนอัตราค่าจ้างจากนโยบายภาครัฐ และ R&D ของประเทศที่อยู่ในระดับต่ำ) ไทยควรมีการวางยุทธศาสตร์เฉพาะเพื่อแก้ไขปัญหาในส่วนของภาคการส่งออกเป็นรายอุตสาหกรรมด้วย โดยมีนโยบายสนับสนุนอย่างชัดเจนและปฏิบัติได้จริงสำหรับอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพและมีความสามารถในการแข่งขัน เพื่อให้เกิดผลตอบแทนสูงสุดภายใต้งบประมาณและทรัพยากรของประเทศที่จำกัด การคัดเลือกสินค้าส่งออกที่มีศักยภาพในปัจจุบัน เพื่อค้นหาอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพมากที่สุดที่ควรได้รับการพัฒนา และผลักดันให้กลายเป็นสินค้าส่งออกหลักของประเทศไทยในระยะต่อไป โดยควรพิจารณาในมิติต่างๆ ดังนี้

- 1) เป็นสินค้าที่ไทยมีความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) สะท้อนศักยภาพในการเป็น สินค้าส่งออกหลักของไทย โดยพิจารณาจากสินค้าส่งออกของไทยในปัจจุบันว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงใด และในอดีตที่ผ่านมาพัฒนาการด้านคุณภาพเป็นอย่างไร รวมถึงไทยมีความถนัดในการส่งออกสินค้านั้นๆ หรือไม่
- 2) เป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับประเทศสูง (Wealthiness) สินค้าส่งออกหลักที่เลือกควรมีความซับซ้อนในการผลิตเหมาะสมกับระดับการพัฒนาของประเทศไทยมีมูลค่าเพิ่มสูง และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นตกอยู่ภายในประเทศเป็นสำคัญ
- 3) เป็นสินค้าที่ความต้องการของโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (Market Growth) สะท้อนแนวโน้มที่สินค้าชนิดดังกล่าวจะยังคงเป็นที่ต้องการของตลาด จึงมีศักยภาพในการขยายตัวสูงในอนาคต
- 4) เป็นสินค้าที่มีผลิตภาพแรงงานสูง (Labor Productivity) เพื่อลดข้อจำกัดด้านปัญหาการขาดแคลนแรงงานของไทยที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น เนื่องมาจากโครงสร้างประชากรของประเทศกำลังก้าวเข้าสู่ยุคสังคมผู้สูงอายุ ดังนั้น สินค้าที่มีศักยภาพต้องสามารถผลิตได้ภายใต้ข้อจำกัดด้านแรงงานด้วย กล่าวคือ เป็นสินค้าที่ใช้แรงงานหนึ่งหน่วยเท่ากันแต่ให้มูลค่าเพิ่มสูงกว่าโดยเปรียบเทียบ

เมื่อพิจารณาศักยภาพของอุตสาหกรรมการส่งออกต่างๆ ของไทยพบว่าอุตสาหกรรมของไทยที่มีศักยภาพมากที่สุดสองอันดับแรก ได้แก่

- 1) อุตสาหกรรมปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์ เป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้าน ผลิตภาพแรงงานพบว่าอุตสาหกรรมนี้มีศักยภาพสูงสุด สำหรับด้านอื่นๆ ถือว่ามีศักยภาพสูงเช่นกัน ทั้งในด้าน ความสามารถในการแข่งขันที่ไทยเองมีความถนัด และสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง ด้านความต้องการใน ตลาดโลกที่ขยายตัวสูง สอดคล้องกับการขยายตัวของการบริโภคผลิตภัณฑ์พลาสติกในตลาดโลก และด้าน ความสามารถในการสร้างรายได้ให้กับประเทศเนื่องจากเม็ดพลาสติกซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์หลักของอุตสาหกรรมนี้ ใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อน ประกอบกับไทยสามารถผลิตก๊าซธรรมชาติซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักได้เอง ทำให้สัดส่วนการนำเข้าวัตถุดิบไม่สูงนัก ส่งผลให้มูลค่าเพิ่มที่ผลิตได้ส่วนใหญ่ตกอยู่ในประเทศ

2) อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม มีศักยภาพเป็นอันดับสอง โดยพบว่าสินค้าในกลุ่มนี้ไทยมีความสามารถในการแข่งขันสูงที่สุด เนื่องจากไทยมีข้อได้เปรียบทางด้านวัตถุดิบที่หลากหลายทั้งสินค้า การเกษตร ปศุสัตว์ และประมง อีกทั้งผู้ประกอบการไทยยังมีความเชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมดังกล่าวสูง นอกจากนี้ ความต้องการอาหารและเครื่องดื่มในตลาดโลกยังมีแนวโน้มขยายตัวในระดับค่อนข้างสูงสอดคล้อง กับจำนวนประชากรและรายได้ต่อหัวของโลกที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องอย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น โดยในปัจจุบันกระบวนการผลิตสินค้านี้ต้องพึ่งพิงแรงงานต่างด้าวเป็นจำนวนมาก จึงมีข้อจำกัดด้านการขยายตัวในระยะยาว

นอกเหนือจากการคัดกรองเพื่อค้นหาอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในด้านต่างๆ แล้ว ไทยยังจำเป็นต้องคำนึงถึงพัฒนาการของเศรษฐกิจโลกที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต (Global Mega Trend) ควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้การคัดเลือกอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพมีความรอบคอบและสามารถรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้ภาคการส่งออกของไทยสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้มากที่สุด และทำให้ภาคการส่งออกสามารถเป็นแรงขับเคลื่อนให้กับเศรษฐกิจไทยได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในปัจจุบันบริษัทที่ปรึกษาชั้นนำของโลกหลายแห่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต โดยพบว่ามีข้อสรุปที่คล้ายคลึงกัน (KPMG INTERNATIONAL, 2013) (PWC, 2014) ดังนี้ 1) โลกจะมีจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและอายุเฉลี่ยของประชากรจะเพิ่มสูงขึ้น 2) ประเทศกำลังพัฒนาจะมีกำลังซื้อมากขึ้นและก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในเศรษฐกิจโลก 3) เทคโนโลยีและการสื่อสารจะผสมผสานเข้ากับชีวิตประจำวันของผู้คนและใช้เวลาอันน้อยลงในการเปลี่ยนผ่านจากนวัตกรรมไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ส่งผลให้ผู้ประกอบการจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อวิวัฒนาการของเทคโนโลยี 4) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรเชื้อเพลิงฟอสซิลจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น กระตุ้นให้เกิดกระแสอนุรักษ์และความต้องการสินค้าที่ใส่ใจกับการรักษาสีงแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- Felipe, J. and Lim, J. (2005). *Export or domestic-Led growth in Asia?: ERD working paper series No.69*. Manila, Philippines: Asian Development Bank
- International Monetary Fund (IMF). (2010). *World Economic Outlook: Rebalancing Growth*. Washington, D. C.: IMF.
- KPMG International. (2013). *The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013*. Netherlands: KPMG International Cooperative.
- Leamer, E.E. and Stern, R.M. (1970). *Quantitative International Economics*. Boston: Allen & Bacon.
- PWC. (2014). *Anticipating problems, finding solutions: Global Annual Review 2014*. The network of member firms of PricewaterhouseCoopers International Limited (PWC).
- Palley, T. (2011). *The Rise and Fall of Export-Led Growth: Levy Economics Institute of Bard College Working Paper No. 675*. Annandale-on-Hudson, NY: Levy Economics Institute.
- UNCTAD. (2014). *Trade and Development report 2014*., Geneva: United Nations.